

Keremli daglara bar

Category: Edebi makalalar, Haýwanat dünýäsi, Kitapcy
написано kitapcy | 23 января, 2025

Keremli daglara bar KEREMLI DAGLARA BAR

Allatagalanyň emri bilen ýaradylan gudratly daglaryň biri-de Balkan dagydyr. Baýy belent bu dag Türkmenistanyň günbatarynda myhyny ene topraga dikip oturan dagdyr. Balkanyň töwerekdaşyna sepleşyän ýekeje-de dag ýokdur. Şonuň üçin oňa ýalñyz dag diýsegem bolýar. Balkanyň gaýrasyndan Hydyr atany gören gum-gollar başlansa, ilersinden, Garajaoglan aýtmyşlaýyn, «Göroglynyň Çardagly Çandybil diýip, kalby bilen söýüp, guwanyp gezen düz meýdany ulaşyp gidýär. Gündogary burun bolup gutarsa, günbatary kert, uçuryp gaýa bolup guitarýar. Balkan dagy günbatardan gündogara yüz kilometre uzalyp gidýär. Bu dagy garaňky dere iki bölege bölýär. O bölekden beýleki bölege guş bolup uçup geçäýmeseň, asla geçjek gümanyň ýok.

Balkan dagynyň özboluşly täsin tebigaty bar. Gudrat göreýin diýseň, şu dagyň daş-töweregini, göwsüni sökübermeli. Daşyndan göräymäge, guraksy dag ýaly bolup görünse-de, degre-daşy, üsti giden ululy-kiçili çeşmelik. Çür depesinde bolsa Ýekeguýy, Goşaguýy diýen iki guýusy bar. Günortasynda: Gargyljak, Bekçeme, Bäşhowdan, Damdam, Ümbilmez, Müsürjik, Käkilikli çeşme, Gamyşlyja atly çeşmeleri bar.

Günbatarynda Altynakar, Daşabat, Üççeşme diýen çeşmeleri, Balguýy diýen suwly guýusy bar. Çeşmeler we guýular adamlary, mallary, çöl haýwanlaryny, guşlary suwlandyrýar.

Arkajynda Hudaýberdi guýy, Şahmanata, Dinaw, Gardelem, Saka, Patma, Agabaý ýaly çeşmeler bar.

Dagyň üstünde Başmor, Aýakmor, Bekçeşme kimon suwly çeşmeleri bar.

Çeşmeleriň, guýularyň biri-birine meñzemeýän aýratynlyklary bar. Gadymy adamlar çeşmeleriň, guýularyň döredilişine, görnüşine görä at dakypyrlar. Gelin, şol atlaryň birnäçesine ser salalyň!

Gargyljak çeşmesi. Onuň gözbaşynda az-owlak gargsy gamışy

gögerýär. Ýakyn eteginde dag gaýasyndan suw akyp, etegindäki daşdan aýmança guýýar. Tomsuň ortaky aýynda bir süri goýny suwa ýakýar.

Bekçeşme çeşmesi. Ol dagyň gapbılınde ýerleşýär. Marallara barmaga kynrak bolýar.

Bäşhowdan. Ol goragyň içinde ýerleşýär. İki ýerinden syrygyp suw dökülýär. Eteginde el bilen edilen ýaly bir-birine meñzeş daşdan baş sany howdany bar.

Damdam çeşmesi bolsa adyna görä, suw üznüksiz goragyň ýokarsyndan damyp dur.

Müsürjik çeşmesi dagyň orta bılınde ýerleşen, daş-töweregı köplenç otluk bolýar. Müsürjigiň çür depesinde **Çilgiz atanyň** mazary ýatyr. Mazaryň uzynlygu kyrk gez.

Altynakar Jebel şäherçesiniň gaýrasynda ýerleşip, ir döwürlerden bări oturymly ilaty suwdan gandyrýar.

Daşrabat gadymy galalaryň biri bolupdyr. Suwy özüne ýetik bolupdyr. Arkajyndaky guýular, çeşmeler ilaty şü güne suwlulandyryar.

Başmor dagyň depesindäki uly çeşmeleriň biri.

Aýakmor uly çeşme. Tomus aýlary üç-dört sürini ýakardy. Häzir hem suwy egsilen däl bolsa gerek. Ýekeguýy dagyň üstünde. Suwy guýynyň agzyna ýakyn, goluny uzadyp suw gabyny doldursa bolýar. Suwy örän sowuk. Birbada başyňa çekip içip bolmaýar.

Goşaguýy dagyň üstünde, deräniň ugrunda iki sany guýy bolup, çuñlugy baş-alty gulaç. Çeşmeler hakyndaky ýazgyny azaltmasak, gürrüň uzaga çekjek. Ýöne, her bir çeşmäniň Ýaradanyň emri bilen dörändigini ýürek szyp dur. Muny Balkanyň çar tarapyna seýil edip, ser salsaň, göz ýetirmek kyn däl.

Balkanyň tebigatynda-da täsinlik köp. Balkan dagynyň üsti lälezarlyk meýdan. Bozgol diýen meýdanynda Beýik Watançylyk urşy ýyllaryna çenli arpa-bugdaý ekiliп, bol hasyl alnanlygy barada il arasynda gürrüň edilýär. Bozgolda ýatan demir azallar-sa oňa shaýatlyk edýär. Sowetler döwründe Pribaltikanyň alymlary gurtýowşandan köp dürli dermanlary ýasandyklaryny gürrüň bererdiler. Bu ösümlik Gyzylarbat, Garrygala, Gazanjyk etraplarynyň daglarynda gabat gelmeýär. Ýetginjek ýyllarymda ol daglarda köp gezipdim. Şol ýyllarda gurtýowşan diýen

ösümligiň adynyny-da eşitmändim.

Haýwanat dünýäsi. Şahy ösrüm-ösrüm dag goçy, umga, aýrak, tilki, towşan köplenç gabat gelýär, gaplaň seýrek görünýär. Käkiliğiň mesgeni, algyr, garagus, gargalar azlyk edenok. Torgaý, serçe, hüýpüpik, alahekek ýaly guşlar bar.

Gadymy adamlaryň gaplaña – şır, ýolbarsa – peleň diýmegin ýone ýerden däldir. Muny delillendirmek üçin rowaýata öwrülip barýan hakyky bolan waka barada gürrüň etmek gerek. Uruş ýyllary Krasnowodsk (házırkı Türkmenbaşy) şäherine işçi batalýona köp adam eltildi. Olar gämi bilen gelýän ýükleri düşürip, wagonlara ýükleýärdiler. Ol adamlaryň birnäçesi açlyky zerarly aradan çykýardy. Olaryň arasynda nebitdagly Seýitguly aga hem bar eken. Ol açlykdan heläk boljagyna gözü ýetip, adamlary zorluk bilen işledýän garawulyň ýaragyny çemini tapyp, elinden gaňryp alyp, Balkan dagyna tarap rowana bolýar. Ýolda gündizine buky ýerde gizlenip, gijesine gerişlerini syryp, sag-aman Balkan dagyna gelýär. Ol aw awlap, belli bir dag gowagynda bolman, birnäçe gowagy mesgen tutunýar. Ol birnäçe ýyl yzarlanýar. Seýitguly aga bir gaplaň hemäyat edýär. Günlerde bir gün aw awlap bir gowaga gelýär. Gije ýarymdan soň bir uly gaplaň gowagyň agzynda arlap, guýrugyny tarpyldadyp ýatypdyr. Ol pakyr «Eneň ýagşy, ataň ýagşy şır» diýip, şony söýüpdir. Ep-esli aw etini öňüne oklapdyr. Soňra kä gijeler o janawar goragyň agzynda guýrugyny tarpyldadyp ýatyp, göz hakyny alypdyr. Gaplaň gündizine göze görünmän gezýär. Seýitguly agany yzarlaýanlar gelse, gaplaň oňa görnüp, duýduryş beripdir. O pakyr dagyň üstündäki dereleriň tokaýlygynda gizlener eken. Gaplaň göründigi Seýitguly aga düşünipdir. Şeýdip ol gizlinlikde dogangaryndaşlary bilen gatnaşyk edipdir. Seýitguly aga öz öýünde amanadyny tabşyrýar.

Tatar ÜÝŞMEKOW. Edebi makalalar